

РЕГІОНАЛЬНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЕЛІТИ: ХТО ФОРМУЄ ПОЛІТИКУ?

Міжнародна наукова конференція (Чернівці, 6—7 грудня 2001 р.)

Про еліту і те, якою б вона мала бути, не говорять хіба що ліниві та збайдужілі. А от стверджувати, що наукове вивчення становлення нових політичних, економічних та інтелектуальних еліт вже принесло незаперечні результати — передчасно. Тому заслуговують на увагу нечисленні спроби проаналізувати: яка ж еліта сформувалася в роки посткомуністичного розвитку та незалежного державного буття? Однією з таких спроб стала Міжнародна наукова конференція «Регіональні та національні еліти: хто формує політику?», яка відбулася на історичному факультеті Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Її організаторами виступили: Буковинський політологічний центр, Бюро із співробітництва в Україні, Білорусі та Молдові Фонду Фрідріха Еберта і кафедра політології та соціології Чернівецького національного університету.

Мета наукового заходу — поєднати зусилля науковців та практиків України, Білорусі, Молдови і Румунії в аналізі становлення, розвитку та сучасної поведінки політичних і ділових еліт посткомуністичних країн. Були визначені основні наукові завдання: критична оцінка сучасної елітології, її місця у системі політичних і соціальних наук, вивчення економічних і соціальних ресурсів діяльності елітарних груп посткомуністичних суспільств, процесів зміни регіональних та національних ідентичностей, а також політичної поведінки владних угруповань у контексті виборчого процесу.

До програми конференції включили 42 доповіді та повідомлення, і більшість з них була заслухана.

Робота конференції почалась із привітань заступника голови Чернівецької обласної державної адміністрації Ф.К. Федоровича, заступника голови Чернівецької обласної ради Б.А. Руснака, ректора Чернівецького національного університету М.В. Ткача, генерального консула Румунії у Чернівцях Іліє Івана, декана історичного факультету Ю.І. Макара.

Концепцію конференції, її наукові завдання та практичне значення, а також проблеми становлення посткомуністичних еліт розглянув на пленарному засіданні у своїй доповіді «Алхімія посткомунізму: чи допоможе філософський камінь елітизму?» А.М. Круглашов (Чернівці). Питанням етичних, політичних і наукових оцінок діяльності української еліти приділив увагу І.М. Варзар (Київ), який детально проаналізував етнонаціональні та регіональні аспекти формування загальнодержавної політичної еліти в багатонаціональних суспільствах. Він предметно охарактеризував етнічний компонент посткомуністичних еліт, спинившись на небезпеках, які постають перед Україною у зв'язку з формуванням регіональних та етнорегіональних політичних сил, що висувають владні претензії і будь-що намагаються їх задовольнити. Завершив пленарне засідання С.С. Троян (Рівне) доповіддю «Політична еліта: земна боротьба за владний Олімп».

Далі конференція працювала у режимі послідовних тематичних засідань. Першою обговорювалася проблема економічних і соціальних ресурсів національних та регіональних еліт. З доповіддю на цю тему виступив Є.Л. Горда (Чернівці), який зосередив увагу переважно на проблемах місцевого самоврядування з точки зору здатності його інститутів задовольнити інтереси ділових кіл Чернівецької області. Специфіку діяльності центральної та регіональної еліти Білорусі докладно змалював А.І. Лисюк (Мінськ), виступ якого викликав особливе зацікавлення. Ця тема була розвинута у повідомленні Є.П. Юрійчук (Чернівці), яка спинилася на специфічних рисах формування політичної еліти в Республіці Білорусь.

Досвід налагодження діалогу регіональних еліт України, Молдови та Румунії на прикладі діяльності єврорегіону «Верхній Прут» узагальнив С.М. Гакман (Чернівці). Він навів цікавий фактичний матеріал і висловив деякі міркування щодо перспектив новоутвореного єврорегіону та його дієздатності. На близьку тему виступив румунський дослідник К. Град (Зелеу), який порушив питання формування політичної свідомості в карпатському єврорегіоні. Нові форми та інструменти взаємодії міської територіальної громади та її представницького органу охарактеризувала О. Мельник (Чернівці).

Надзвичайно змістовними були виступи учасників конференції у дискусії. Йшлося, насамперед, про економічні ресурси формування регіональних і національних еліт, про процеси тінізації та криміналізації їх доходів. Диспутанти порівнювали специфіку регіонів України, Румунії, Молдови та Білорусі, з'ясовували причини політичної активності різних груп, які намагаються поширювати свій контроль на фінансові і товарні потоки, тощо. Проте відзначалося, що ця сфера економічної політики потребує глибшого аналізу з боку вчених, хоча серйозною перешкодою для цього є те, що чимало явищ, притаманних економічній діяльності різних впливових угруповань, недоступні публічному контролю і науковому вивченню. Це зайвий раз примушує замислитись і піддати сумніву легальність джерел формування добробуту панівних верств пострадянських суспільств.

Іншою стрижневою темою наукового обговорення стала проблема зміни регіональних і національних ідентичностей у пострадянських суспільствах. Засідання, присвячене її розгляду, почалося з доповіді «Молдовська національна ідентичність» П.М. Шорнікова (Молдова), яка привернула особливу увагу учасників конференції. Адже в ній йшлося про зміст, що вкладається в поняття «національна ідентичність», яку останніми роками наполегливо ставлять під сумнів румунські політики та науковці. Не залишилася поза увагою доповідача і тема Придністров'я. Він навів відомості, що допомагають краще зрозуміти, на якому економічному та соціальному фундаменті тримається добробут керівництва так званої Придністровсько-Молдовської Республіки і чому воно має досить виразну підтримку населення Придністров'я. За інформацією доповідача, різниця у рівні середньої зарплати між мешканцями Придністров'я та інших територій Молдови становить 5:1 на користь перших, і це, поряд із зовнішніми чинниками, заводить проблему придністровського врегулювання у глухий кут.

Тему регіональних еліт докладно розглянув О.С. Кислий (Сімферополь) у доповіді «Кримські регіональні еліти та дія фактора етнічності».

Якщо у двох попередніх доповідях передусім йшлося про поліетнічні країни та регіони, то виступ Б.О. Яроша (Луцьк) стосувався основних тенденцій перерозподілу впливів центральних і регіональних еліт на Волині у період незалежності. Учасників конференції заінтригувала, зокрема, помітна стабільність керівної верхівки Волинської області і вони небайдуже сприйняли наукові пояснення цієї нетипової для України регіональної ситуації.

Досить широку тему розглянув І.М. Мельничук (Чернівці), аналізуючи роль російської еліти у процесі формування українсько-російських взаємин після розпаду СРСР. Він також простежив формування нової української політичної ідентичності, яка почала визначатися на останніх етапах існування СРСР навіть у поведінці частини партноменклатури.

На засіданні ґрунтовно розглянуто різні аспекти посткомуністичного періоду в житті балканських держав і народів. Так, В.І. Бурдяк (Чернівці) висвітлила роль політичної еліти Болгарії у трансформаційних процесах цієї країни. До «гарячої» теми, пов'язаної з Косово, звернувся І.Г. Буркут (Чернівці) у своєму виступі «Регіональна еліта Косово: між колабораціонізмом та сепаратизмом». Балканський блок завершив Н. Стрельчук (Чернівці) доповіддю на тему: «Політична еліта Македонії: брак довіри чи втрата ілюзій?». Були виголошені й інші доповіді та повідомлення.

Робота цього засідання завершилася жвавою дискусією, адже всі теми доповідей та повідомлень зачіпали «оголені нерви» поточної політики, стосувалися питань, на які ще немає відповідей і важко сподіватись їх отримати у готовому, завершеному вигляді. Доречним був внесок у дискусію соціологів, котрі, спираючись на матеріали конкретних соціологічних досліджень, змогли визначити спільні та особливі риси формування нових національно-державних ідентичностей, закономірності співіснування або, навпаки, конфлікту з локальними та регіональними ідентичностями. Проте ці проблеми ще потребують подальшого дослідження, чималих зусиль, аби отримати якісні емпіричні дані та всебічно осмислити їх. Тільки тоді стане реальною розробка обґрунтованих наукових рекомендацій для застосування у практичній політиці пострадянських і посткомуністичних країн.

Третє засідання конференції було присвячене темі «Політичні партії та блоки: суб'єкти національної та регіональної політики». Його учасники намагалися визначити головні тенденції електоральної поведінки виборців та основних гравців на національній і місцевій політичній сценах. Актуальність такого обговорення особливо очевидна з огляду на те, що Україна наближається до чергових парламентських виборів, які мають внести певну новизну в її суспільно-політичне життя. Особливо важливим було з'ясування регіональних електоральних тенденцій, очікувань і сподівань виборців, поведінки політичних партій та блоків. З доповіддю на цю тему виступив В.М. Ніколаєвський (Харків), який оприлюднив результати соціологічних досліджень соціально-політичної та електоральної ситуації у Харківському регіоні напередодні нових виборів. В.К. Коробов (Херсон) проаналізував особливості виборчого процесу в Південному регіоні України. Н.Ю. Ротар (Чернівці) порушив тему «Можливості партійної еліти у формуванні політичних орієнтацій населення України». Теоретичні проблеми елітології у контексті політичних процесів України представив С.О. Кисельов (Київ). Характер відносин «еліти—маси» спробував з'ясувати С.Г. Рябов (Київ).

Роботу конференції завершила підсумкова дискусія. Її учасники підкреслювали, що існують теоретичні складності для аналізу поведінки тих верств населення посткомуністичних держав, які прагнуть закріпити за собою особливе, елітарне становище. Зокрема, дається взнаки дефіцит достовірних відомостей про економічні ресурси та важелі реального впливу як національних, так і регіональних владних і бізнесових угруповань.

Не викликала особливих заперечень думка про передчасність беззастережного застосування терміна «еліта» до існуючого нині політичного істеблішменту й ділових кіл України та інших пострадянських держав. Водночас підтримку зустріла пропозиція про

необхідність об'єднання зусиль фахівців — політологів, соціологів, економістів, істориків та культурологів — для вивчення феномена еліти, аналізу сучасних політичних і суспільних процесів у посткомуністичних державах. Потрібні якісно нові підходи до підготовки повноцінних еліт, які б інтелектуально, морально і фахово відповідали своєму покликанню — були генераторами не суспільних конфліктів, а політичних новацій, провідниками нових ідей, будівничими демократичних суспільств та нових національних держав.

Насамкінець учасники конференції відзначили високий рівень її організації, своєчасність проведення й актуальність запропонованої тематики. Вони висловили сподівання, що за фінансової підтримки Бюро із співробітництва в Україні Фонду Ф. Еберта матеріали конференції будуть опубліковані найближчим часом. Адже важливо, щоб вони знайшли дорогу не тільки до науковців, а й до журналістів, народних депутатів, державних та муніципальних службовців — представників тієї самої еліти, задля вивчення якої і була організована та проведена ця конференція.

А. КРУГЛАШОВ,
координатор (голова) Буковинського
політологічного центру,
завідувач кафедри політології та соціології
Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича